

Wenche Brun, Kjersti Jacobsen, Frans-Arne Stylegar:

Aktuell arkeologisk formidling

Rapport fra NAMs formidlingsgruppe

Den arkeologiske virksomheten i Norge omfatter flere mennesker og er bredere enn noensinne. Formidlingen av arkeologi og forhistorie er intet unntak. I det følgende gir vi noen smakebiter fra forrige og inneværende år, der vi forsøker å vise hvor bredt formidlingen av faget nå spenner – tematisk så vel som geografisk.

Utstillinger

Den nye utstillingen i Tromsø museum, *Ilden i sentrum*, erstatter *Yngre steinalder* og *Nordnorsk bergkunst*. Tenk deg steinalderen i Nord-Norge, før fyrstikkene, før elektrisiteten. Ildstedet var sentrum i tilværelsen. Det gav lys og varme, her ble maten tilberedt og ildstedet fungerte som et samlingspunkt for menneskenes aktivitet. Å mestre ilden var å mestre livet, for ilden var nøkkelen til overlevelse. I utstilling kan man finne ut mer om steinalderens viktige ild-teknologi. *Ilden i sentrum* er basert på funnene fra Melkøya ved Hammerfest og andre steder i Nord-Norge. Utstillingen er finansiert av Statoil.

Høsten 2007 lånte Tromsø museum utstillingen *Bayeuxteppet – En brodert krønike fra middelalderen* fra Nationalmuseet i København. Utstillingen besto blant annet av en kopi av Bayeuxteppet i halv størrelse. Utstillingen har senere blitt vist på Trondarnes distriktsmuseum og på Lofotr.

På kulturhistorisk museum i Oslo åpnet i april i år tidenes største utstilling i Norge om antikken. Utstillingen heter *Døds kult i antikken* og handler om begravelseritualene og forholdet til døden i middelhavsregionen i en tusenårsperiode fra om lag 500 år før til vel 500 år etter Kristus.

Slaget: Ryger på hærferd ble den kalt, utstillingen på Arkeologisk museum i Stavanger denne våren. Et utvalg gjenstander fra Illerup-funnet, utlånt av Moesgård museum i Århus var utstilt sammen med sørnorske gravfunn, og det ble tegnet et bilde av de sørnorske samfunnene som mer organisert enn tradisjonelt antatt. I Stavanger kunne man i perioden 12. september til 4. november 2007 oppleve utstillingen *Hard rain. Our headlong collision with nature*, om menneskets forhold til omgivelsene. Utstillingen vises på Bryggen Museum ut mai 2008. Samme institusjon åpner i løpet av 2008 vandreutstillingen *Tutankamons garderobe* med rekonstruksjoner av faraoens klær (denne har tidligere vært vist på Midgard i Vestfold). Bergen museum åpnet sin nye steinalderutstilling i april dette året: *Den lengste historien – kort fortalt*. Utstillingen er moderne i form, både i valg av foto, lyssetting, farger og materialer. Heller enn mye tekst og lange forklaringer, legger denne utstillingen vekt på at det er gjenstandene selv som forteller. AmS arbeider for øvrig med en utstilling kalt *Solens reise – Rogaland i europeisk bronsealder*.

Midgard historiske senter i Vestfold har nylig vist utstillingen *Odens öga*. Den handler om religionsskiftet fra hedendom til kristendom i vikingtiden. *Odens öga* er produsert av Dunkers kulturhus i Helsingborg, og den ble også vist på Statens historiska museer i Stockholm. I slutten av mai åpnes en annen utstilling på Midgard. *Levd liv – en utstilling om skjelettene fra Oseberg og Gokstad* skal videre til Vikingskipshuset senere i år.

Lofotr Vikingmuseum skal sommeren 2008 låne utstillinga "Med kvaster på såret" fra Tromsø museum. Dette er en utstilling som handler om urter og legemidler i tidligere tider. I tillegg har museet en permanent arkeologisk utstilling.

Nettsteder

Det skjer mye også på webben. Av rene nettutstillinger kan det være verdt å sjekke ut sidene til den kommende utstillingen om samisk tro og mytologi ved Varanger samiske museum: www.saivu.com, og Aserbadsjan – Ildens rike ved AmS: <http://www.ark.museum.no/aserbajdsjan/intro.htm>.

Men flere av de store forvaltningsgravningene de seneste årene har nettsider som er av en slik karakter at de nærmest kan betegnes som "utstillinger" – god formidling driver de, i hvert fall. Særlig vil vi trekke frem tre prosjekter som er helt i avslutningsfasen eller nylig er avsluttet ved KHM i Oslo, Gråfjell (<http://ariadne.uio.no/kmf/funn/Gråfjell/>), E6 i Østfold (<http://ariadne.uio.no/kmf/funn/E6/>) og E18 i Vestfold (<http://ariadne.uio.no/kmf/funn/E18/>). Steinalderundersøkelserne på Kvernberget i Kristiansund blir likeledes fyldig presentert på nettet (<http://www.vm.ntnu.no/vm/doku.php?id=arkeologi:kvernberget>).

Jernaldergården på Ullandhaug har vært igjennom en revitaliseringsprosess når det gjelder formidling og det har vært en rekke arrangementer her gjennom hele året. Gården har også fått ny hjemmeside (www.jernaldergården.no).

Mer forskningsrettet er sidene til *Det vestnorske hellerprosjektet* (<http://huin.uib.no/hellerprosjektet/index.spy>) og *Det sørvestnorske satelittprosjektet* (<http://www.satelittprosjektet.no>). Av internasjonale forskningsprosjekter med norsk deltagelse og tydelig nærvær online, skal nevnes *Metropolis – City of the mother goddess* (<http://www.ukm.uio.no/prosjekter/metropolis/>). Dette er et utgravningsprosjekt i Metropolis i Anatolia, der forskere fra blant annet KHM deltar.

Nye og spennende formidlingsformer

Åpen arkeologi (<http://www.intermedia.uio.no/pages/viewpage.action?pageId=23038509>) er et formidlingsprosjekt om arkeologi i regi av KHM. På disse sidene finnes oppdatert stoff om arkeologi som fag og om utgravninger KHM er ansvarlig for. I sommersesongen kan mn noen ganger følge prosjekter direkte dag for dag, mens de pågår. Da Universitetet i Oslo arrangerte feltkurs for grunnfagsstudenter på Lista i Vest-Agder i fjor, ble feltdagboken tilgjengelig på Åpen arkeologi hver kveld. Skoleelever og lærer kan finne oppgaver tilpasset historieundervisningen i videregående skole under knappen "Elevpresentasjoner".

I februar 2008 arrangerte AmS en "forhistorisk catwalk", der draktrekonstruksjoner fra steinalder til middelalder ble presentert.

Lofotr Vikingmuseum driver mye med levende formidling i form av eksperimentell arkeologi, levende håndverksformidling av profesjonelle viking- middelalder håndverkere. I tillegg har de guider i vikingkostymer som guider på 6-8 språk.

Hvert år arrangerer museet en Vikingfestival og årets blir den fjerde i rekka. Den avholdes mellom 6.-10. august. Dessuten arrangeres Sagaspellet "Ved Urdarbrunn" annethvert år. I 2008 spilles det mellom 20.-22. juni.

Firmaet Arkikon er i ferd med å ferdigstille en dokumentarfilm om *Det brente skipet*. De forbereder dessuten en dokumentarfilm og helleristningsfeltet på Vingen. Ellers har Arkikon

det siste året gjennomført flere kurs i flintslagning, samt utført rekonstruksjoner, både digitale/3D og virkelig størrelse (bl. a 3D-rekonstruksjon/animasjon av anlegget på Ytremoia i Årdal)

På Sør- og Østlandet er man i ferd med å trække nye stier hva angår et så tradisjonelt tema som gjenstandsutstillinger. KHM og Buskerud, Vestfold og Vest-Agder fylkeskommuner inngår i disse dager et samarbeid som skal føre til at det etableres midlertidige arkeologiske gjenstandsutstillinger flere steder i de to fylkene. Fylkeskommunene skal bidra økonomisk for å øke museets kapasitet innenfor teknisk konservering.

Nyere læreplaner i grunnskolen forutsetter aktiv læring og mye utendørsaktivitet. *Den kulturelle skolesekken* ("steinaldersekken") er gjennomført i flere fylker. Et lignende opplegg finnes også på flere museer – blant annet på Varanger samiske museum, med matlagning i kokegrop, bueskyting, oppgjøring av ild, sliping av skifer og laging av pil. Samme museum har dessuten gjennomført kulturminneregistreringer ved hjelp av skoleelever.

Bergen Museum og Bergens Sjøfartsmuseum har hatt et tilbud med gratis undervisning om vikingtiden og middelalderen i forbindelse med at filmen om *Arn – tempelridderen* ble vist på kino ved juletider. Undervisningstilbudet forteller om viktige trekk ved vikingsamfunnet i Norge og om reisene i Østerled.

Med undervannsskilt har Norsk Sjøfartsmuseum gått nye veier for å formidle kystkultur. Målgruppen er dykkere, og i første omgang er 30 skipsvrak i museets forvaltningsdistrikt blitt skiltet. Målsettingen med prosjektet er å drive en mer aktiv skjøtsel og formidling av kystkultur der dykkerne er: under vann. Riksantikvaren har bevilget midler til produksjon av skiltene.

Arran Julevsame guovdasj (Lulesamisk senter) er én av mange institusjoner som tar formidling på alvor. De har nylig arrangert seminar med Berit Hedemann fra NRK om "*Hvordan gjøre virkeligheten til en god historie?*", om hvilke fortellerteknikker som står til disposisjon, hvilke virkemidler, knep og triks som kan gjøre en bit av den samiske virkeligheten til en god historie. Kanskje et eksempel til etterfølgelse?

Litteratur

Kaupangundersøkelsen kom i 2007 med det første av seks planlagte bind med tema fra de nye utgravningene som ble avsluttet i 2003. Boken *Kaupang in Skiringssal* fikk stor oppmerksomhet da den forelå.

Ellers er de publikasjonene fra de store forvaltningsundersøkelsene som dominerer. Både E6- og E18-prosjektene fikk ut fyldige rapporter i KHM's varia-serie i 2007. En publikasjon som markerer noe nytt i norsk sammenheng, er en annen bok i varia-serien. *Arkeologiske undersøkelser 2001-2002* heter den. Her har man samlet rapporter fra alle de mindre forvaltningsundersøkelsene som KHM foretok i disse to feltsesongene. Boken er et meget nyttig redskap for alle som vil følge med i hva som skjer innenfor faget, og vi vil tro at den også faller i god jord hos mindre tiltakshavere, lokale historielag og andre interesserte. Her har vi forhåpentlig starten på en norsk versjon av AUD – måtte det bli en fast foreteelse!

AmS har nylig publisert resultatene fra de omfattende utgravningene på Kvåle på Jæren. AmS Varia-rapporten *Bøndene på Kvålehodlene* forteller om bosetnings-, jordbruks- og landskapsutvikling gjennom 6000 år på Jæren. Utgravningene på Kvåle har gitt ny verdifull

innsikt om fortidsbosettingen på Jæren og prosjektet ble ledet av botaniker Eli Christine Soltvedt og arkeolog Trond Løken. Sveinung Bang Andersen står for AmS Varia nr. 48, der han tar for seg utnyttelsen av Setesdal Vesthei i steinalderen.

Midgard historiske senter kommer stadig med nye publikasjoner. I 2007 kom blant annet fortellingen om *Varin*, skrevet av Terje Gansum og med tema fra Vestfolds vikingtid. Alle 6.-klasser i fylket får boken som forberedelse til den kulturelle skolesekken om vikingtid på Midgard og Kaupang. Vest-Agder fylkeskommune utgav boken *Farmers, chieftains, and mariners*, om arkeologiske funn fra Agderfylkene. Forfatter var Frans-Arne Stylegar.